

Prikaz CJP

Zakonska zaštita novinarskih izvora

Sadržaj

1. Uvod
2. Međunarodno-pravna zaštita prava novinara na neotkrivanje izvora informacija
3. Zaštita novinarskih izvora u bosanskohercegovačkom zakonodavstvu
4. Primjeri pritisaka na medije u Bosni i Hercegovini i regionu
  - 4.1. Bosna i Hercegovina i slučaj „Klix.ba“
    - 4.1.1. Informativni policijski razgovor i pretres prostorija „Klix.ba“
    - 4.1.2. Odluka po žalbi – naknadno utvrđena nezakonitost
    - 4.1.3. Organi vlasti o slučaju „Klix.ba“
    - 4.1.4. Reakcija zaštitnika novinarskih sloboda
  - 4.2. Makedonija i slučaj „Kezarovski“
  - 4.3. Represivni progon novinara u Sloveniji
    - 4.3.1. Pregled
    - 4.3.2. Krivično gonjenje novinara zbog objavljivanja tajnih podataka
    - 4.3.3. Krivično gonjenje novinara zbog klevete
5. Preporuke i zaključak

1. Uvod

Iako uvijek izazovna, tema zaštite (novinarskih) izvora informacija je posljednjih godina dospjela u fokus stručne publike jednako u Evropi i u svijetu, dok je u Bosni i Hercegovini dobila zasluženu pažnju u prošloj 2014. i tekućoj 2015. godini. U ovom periodu su učestalo ograničavana novinarska prava i slobode, kao i rad novinara i pokušavano je pravo na pravovremenu i relevantnu informaciju u potpunosti onemogućiti. Koliko su pokušaji ograničavanja prava javnosti na odgovarajuću informaciju o svim relevantnim događajima u zemlji i svijetu problematični, najbolje govori činjenica da pravo na slobodu izražavanja, ali i informiranja, spada u osnovne slobode i da ova prava predstavljaju osnove svakog demokratskog društva¹, svakog pojedinca, te prava za koja se veže napredak društva u cjelini.

¹ U pravilu sam sistem društvenog uređenja i njegovi ciljevi i obilježja značajno utječu na prava i slobode svih, pa samim tim i prava i slobode medija. U tom smislu može biti od koristi stav da razvoj neoliberalizma često „otkriva antidemokratske tendencije“, te skreće „u autoritativna, hijerarhijska, pa i militaristička sredstva održavanja pravnog reda i poretka“. Nadalje, „neokonzervativci se često zalažu za višu moralnu svrhu, čiju srž predstavlja pozivanje na

U savremenim društvima, uloga medija je nezaobilazan dio demokratskih procedura, jer upravo mediji osiguravaju najbolji način informiranja javnosti, utječu na kreiranje javnog mišljenja i omogućuju podrške, odnosno, opozicije državnoj administraciji i javnim politikama. Naročito velika uloga se pripisuje medijima u mladim demokratijama, odnosno u demokratijama u kojima su institucije slabe i često pod političkim pritiskom. Istraživačko novinarstvo upravo ovdje ostaje glavni instrument protiv zloupotrebe moći.

Pravo javnosti da u svakom trenutku ima odgovarajuću informaciju, neodvojivo je od prava i dužnosti novinara da takve informacije pribavljaju i dalje distribuiraju². Lako se složiti sa zaključkom da su javni, odnosno, poznati izvori informacija mnogo poželjniji od anonimnih. Jer, obznanjeni izvor informacije ističe njenu kredibilnost, odnosno svaki javni/poznati izvor informacija je odgovoran budući da, za razliku od anonimnog izvora, vodi više računa i o posljedicama ponuđene informacije.

Osiguranje anonimnosti novinarskog izvora i njegova zaštita predstavljaju *odlučujući* faktor za otkrivanje informacija, naročito informacija od velike važnosti za javnost. Međunarodni sudovi, ali i drugi učesnici u cjelokupnom procesu zaštite izvora, prepoznali su da mnoge informacije od velike važnosti za javnost nikada ne bi bile otkrivene da nisu osmišljeni adekvatni mehanizmi zaštite izvora informacija, ali isto tako „kada novinari ne bi štitili svoje izvore, malo ko bi im od informanata vjerovao“³. U nastavku će upravo biti riječi o pribavljanju informacija, odnosno izvorima informacija, te potrebe da se izvori informacija zaštite i da se osigura njihova povjerljivost.

Kako je već i navedeno, pravo zaštite izvora informacija uglavnom se povezuje s novinarima iako, u praksi, ovo pravo koriste i lica koja javnost uglavnom ne bi okarakterizirala kao „novinare“. To mogu biti i tzv. posrednici u prenošenju informacija, aktivisti nevladinih organizacija ili analitičari, odnosno lica koja se profesionalno bave prikupljanjem i dijeljenjem informacija. Zbog toga neke od međunarodnih institucija izbjegavaju ovaj pojam ili ga definiraju „široko“. S tim u vezi u Preporukama Komiteta ministara Vijeća Evrope državama članicama o pravu novinara da ne otkriju svoje izvore informacija R (2000)7⁴, termin novinar

---

nacionalizam“, a uzimajući za primjer SAD ističe se da: „(...) američki nacionalizam ima i svoju tamniju stranu u kojoj preovladava stanje opšte paranoje zbog zastrašujućih prijetnji koje dolaze od neprijatelja i mračnih sila iz okruženja. Vlada strah od stranaca i migranata (...) i od „terorista“. Sve to dovodi do internog ograđivanja i obustavljanja građanskih prava i sloboda u raznim epizodama (...) te lako fuzioniše sa rasizmom (...), ograničenjem građanskih sloboda (Patriotski zakon), zauzdanjem slobode štampe (hapšenjem novinara zbog neotkivanja njihovih izvora) (...)“. D. Harvey, *Kratka istorija neoliberalizma*, Novi Sad 2012, ss. 247-251.

² Kodeks za štampu i online medije: „Opšte odredbe: Dužnost novinara i izdavača štampe i online medija je poštovati potrebe građana za korisnim, blagovremenim i relevantnim informacijama, kao i braniti načela slobode informiranja i pravo na pravedan komentar i kritičko novinarstvo. Novinar će štititi prava pojedinaca, dok će u isto vrijeme podržavati pravo na informaciju koja služi javnom interesu“, http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=218&Itemid=9, očitano 21. 04. 2015.

³ A. Rajko, Zaštita izvora informacije: pravni aspekt, *Politička misao*, ss. 214-228. http://www.google.ba/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CB0QFjAA&url=http%3A%2F%2Fhrak.srce.hr%2Ffile%2F43396&ei=EsxAVZL5G6HP7QaPy4CgAw&usq=AFQjCNGAIMZLSiOzRQXFV3DBSIrTWxIg&sig2=3lXrjGCcX5UjcMflbCuE_w, očitano 29. 04. 2015.

⁴ Preporuke Komiteta ministara Vijeća Evrope zemljama članicama o pravu novinara da ne otkrivaju izvore informacija R (2000) 7 – usvojena 08. 03. 2000, na 701. sjednici, Definicije, t. a, [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec\(2000\)007&expmem_EN.asp](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec(2000)007&expmem_EN.asp), očitano 18. 03. 2015.

„podrazumijeva svako fizičko ili pravno lice koje je stalno ili profesionalno angažovano na prikupljanju i dijeljenju informacija javnosti putem sredstava javnog informiranja“.

U nastavku će biti izloženi osnovni dokumenti kojima je zagarantirana povjerljivost novinarskih izvora, neki od glavnih slučajeva koji se smatraju od iznimne važnosti za tumačenje odredbi kojima se regulira ovo pravo, ali i trenutno stanje po ovom pitanju – kako činjenično, tako i praktično – u Bosni i Hercegovini i regionu.

2. Međunarodno-pravna zaštita prava novinara na neotkrivanje izvora informacija

Općenito uzet smatra se da je zaštita novinarskih izvora i njihove povjerljivosti od ključne važnosti, kako za novinare – s obzirom na to da pravovremene i provjerene informacije novinarima omogućavaju siguran i neometan rad – tako i za cjelokupno društvo – s obzirom da informiranje javnosti dovodi do jačanja demokratskih procesa u društvu i transparentnijeg procesa donošenja odluka.

Bez adekvatne zaštite povjerljivosti novinarskih izvora, odnosno lica koja novinarima osiguravaju informacije, moglo bi doći do njihovog zastrašivanja ili ometanja, te samim tim do odvratanja pomaganja štampi u informiranju javnosti o pitanjima od javnog interesa. Evropski sud za ljudska prava je u više odluka potvrdio da je ovakva sumnja opravdana.

Evropska konvencija o ljudskim pravima (EKLJP)⁵ svakako je prvi i osnovni dokument kojim se treba pozabaviti. Članom 10 EKLJP zagarantirano je pravo na slobodu izražavanja na sljedeći način:

„1 Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu mišljenja i slobodu primanja i prenošenja informacija i ideja, bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtijevaju dozvole za rad od radio, televizijskih i filmskih kompanija.

2 Ostvarivanje ovih sloboda, budući da uključuje obaveze i odgovornosti, može podlijegati takvim formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili sankcijama predviđenim zakonom i koje su neophodne u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, sprječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja i morala, ugleda ili prava drugih, sprječavanja širenja povjerljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva“.

Dakle, u stavu 1 EKLJP jasno i nedvosmisleno se navodi pravo na slobodu izražavanja, bez ograničenja za lica koja je uživaju, što znači da se ovo pravo odnosi na sve, bez obzira na etničku pripadnost, vjeru, rasu, spol, zanimanje i slično. Pravo na slobodu izražavanja uključuje slobodu mišljenja kao na *pravo na slobodu primanja, obrade i prenošenja informacija i ideja*.

Sama sloboda izražavanja i informiranja neophodna je za socijalni, ekonomski, kulturni i politički razvoj svakog ljudskog bića. Upravo se ove slobode smatraju uvjetom za napredak svih socijalnih i kulturnih grupa, naroda i, općenito, međunarodne zajednice⁶. Također, često se navodi i podvlači da su i konstantni napredak informacijskih i komunikacijskih tehnologija pravi

⁵ www.echr.coe.int/Documents/Convention_BOS.pdf, očitano 23. 03. 2015.

⁶ Deklaracija o slobodi izražavanja i informacija Vijeća Evrope, usvojena na Komitetu ministara 29. 04. 1982, na 70. sjednici (Preambula, t. 4).

način i sredstvo za implementaciju prava na slobodu izražavanja i informiranja, te da podstiču istinsku i potpunu implementaciju širenja informacija „bez obzira na granice“ i bez obzira na izvor⁷.

Pojam „informacije“ definiran je u *Preporuci Komiteta ministara Vijeća Evrope (No. R 2000 7)*⁸, gdje se navodi da je „informacija svaka izjava činjenica, mišljenja ili ideja u formi teksta, zvuka i/ili slike“, koja je do novinara došla od izvora informacije, odnosno „svakog lica koje informaciju učini dostupnim novinaru“⁹. Novinari, dakle, mogu primiti informaciju na različite načine i iz različitih izvora, zbog čega je potrebno široko tumačenje „izvora informacije“ kao pojma.

Izvor informacije, da bi se smatrao „izvorom“, nije obavezan na aktivno djelovanje – u slučaju kada sam kontaktira novinara (usmenim ili pisanim putem), odnosno, smatrat će se da je „izvor“ i lice koje je svojim pasivnim ponašanjem omogućilo novinaru da dođe do informacije. Tako na primjer kada dopusti uzimanje informacije, njeno slikanje ili snimanje. Kada se govori o izvorima informacija treba, također, biti svjestan da se u spomenutoj Preporuci pod *informacijom koja identificira izvor informacije*, podrazumijeva svaka informacija koja identificira ime i lične podatke, kao i glas i sliku lica – izvora, okolnosti pribavljanja informacije – od izvora od novinara, neobjavljen sadržaj informacije koji je izvor dostavio novinaru, kao i lične podatke novinara i njihovih zaposlenih, a koje se tiču njihovog profesionalnog rada¹⁰.

Sama zaštita novinarskih izvora je neovisno o sadržaju informacije i načinu njenog dobivanja, od posebne važnosti za svakog novinara i za medij. Jer, pravovremene i provjerene informacije novinarima omogućavaju siguran i neometan rad. Otkrivanje izvora informacija, štaviše, u pojedinim zemljama članicama Vijeća Evrope nije propisima dozvoljeno ni samim novinarima¹¹!

Ipak, ni zaštita povjerljivosti novinarskih izvora ne smatra se, prema EKLJP, apsolutnim pravom jer podliježe ograničenjima iz člana 10 stava 2 EKLJP. *Ograničenja* ovog prava su takve prirode da su i u demokratskim društvima neophodna, a u interesu su nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta, javne sigurnosti, prevencije zločina, zaštite zdravlja i morala i slično. Dakle, pravo na slobodu izražavanja, u skladu s članom 10 stav 2 EKLJP može podlijegati procedurama, uvjetima, ograničenjima ili sankcijama, ali samo zbog interesa jasno navedenih ovim stavom. Koja su ograničenja neophodna, odnosno nužna u demokratskom društvu, u svakom konkretnom slučaju određuje sama „država“. Ipak, kako god mediji ne mogu preći određenu granicu, tako i organi države moraju cijeniti da li uistinu postoji neki od razloga za ograničenje uloge medija kao „čuvara interesa javnosti“, a sigurno je da je linija između dvije krajnosti vrlo tanka. Jasno i precizno definirano je, ipak, definirano da sva ograničenja koja država nametne, bez obzira što su navedena u članu 10 stav 2, moraju biti predviđena i nacionalnim zakonima.

Autori Komentara Ustava Bosne i Hercegovine¹² su mišljenja da se: „(...) i propisi koji nemaju zakonodavni karakter (u institucionalnom smislu) i koje su donijeli nadležni organi, mogu (...)

⁷ Deklaracija o slobodi izražavanja i informacija Vijeća Evrope, usvojena na Komitetu ministara 29. 04. 1982, na 70. sjednici (Preambula, t. 5).

⁸ Preporuka R (2000) 7 (bilj. 4), Definicije, t. b).

⁹ Preporuka R (2000) 7 (bilj. 4), Definicije, t. c).

¹⁰ Preporuka R (2000) 7 (bilj. 4), Definicije, t. d).

¹¹ Preporuka R (2000) 7 (bilj. 4), Obrazloženje, t. I. Uvod, par. 7.

¹² C. Steiner/N. Ademović, *Ustav BiH - Komentar*, Sarajevo 2010, ss. 338 i 339.

smatrati zakonom u smislu odredbe člana 10 stava 2 EKLJP. Prema tome, i relevantne odluke Nezavisne komisije za medije, odnosno, Regulatorne agencije za komunikacije, koje su donesene u propisanoj proceduri, mogu predstavljati pravnu osnovu za ograničenje slobode izražavanja“.

Sva navedena ograničenja iz stava 2 EKLJP moraju u relevantnom državnom zakonodavstvu biti formulirana sa dovoljnom jasnoćom i preciznošću kako bi se omogućilo svim zainteresiranim stranama da predvide eventualne posljedice određene akcije. Pored jasnog i preciznog definiranja ograničenja, u državnom zakonodavstvu neophodno je osigurati i pristupačnu, jasnu i predvidljivu zaštitu¹³. Kada govorimo o pristupačnosti, prvenstveno se misli na pristupačnost propisa. No sama pristupačnost su pravilu nije problematična – naročito u današnje vrijeme razvijenih informacionih tehnologija i dostupnosti informacija. Predvidljivost zaštite odnosi se na samu formulaciju, odnosno, na jezik korišten u propisu. Dakle, korištena terminologija mora biti, ili bi trebala biti, tako jasna da se mogu predvidjeti sve moguće posljedice određene radnje (objave informacija određenog sadržaja).

U međunarodnim dokumentima pominju se još neki mehanizmi za zaštitu novinarskih izvora informacija. Tako se, na primjer, u Preporukama Komiteta ministara Vijeća Evrope, navodi da će kompetentni organi država članica, prilikom utvrđivanja „legitimnog interesa“ države nasuprot interesa da se izvor novinarske informacije ne otkrije, obratiti i posebnu pažnju na pravo neotkrivanja informacija dato u tumačenjima (case-law) Evropskog suda za ljudska prava¹⁴.

Nedugo nakon donošenja ovih Preporuka pojavili su se pred Evropskim sudom za ljudska prava i slučajevi koji su uspostavili praksu i pravila ponašanja i tumačenja odredbi EKLJP. Oni su važni za slučajeve iz Bosne i Hercegovine biti će predstavljeni u nastavku.

Jedan je slučaj „Ressiot i drugi protiv Francuske“ u kojem su novinari, koji su u cilju razotkrivanja doping afere u biciklističkom timu objavili cijele pasuse iz evidencije transkripta snimljenih telefonskih razgovora, kao i neke druge zvanične spise ili dokumente koje je francuska policija napravila, odnosno prikupila, tokom istrage.¹⁵ Francuska policija je, u ovom slučaju, pokrenula istragu kako bi otkrila kako su novinari došli do podataka koje su objavili, a francuski državni tužilac je naredio i pretrese ureda novinara. Proces protiv novinara je pred francuskim sudovima završen tako da su novinari zaštićeni – u smislu da je utvrđena povreda povjerljivosti novinarskih izvora informacija, ali je, također, utvrđeno da su pretres njihovih ureda i oduzimanje materijala bili opravdani. Nakon obraćanja Evropskom sudu za ljudska prava, te procesa pred njim, utvrđeno je da za pretres prostorija, konfiskaciju imovine i pečaćenje listinga telefonskih poziva novinara nije dokazan preovlađujući društveni interes za poduzimanje ovakvih radnji, te da korištena sredstva nisu bila srazmjerna legitimnom cilju. U ovom slučaju je Evropski sud za ljudska prava naveo: „da je zaštita novinarskih izvora jedan od kamena

¹³ „Vjerujući da je u demokratskim društvima (...) sloboda štampe, u svim svojim pojavnim oblicima, temeljna za neometano djelovanje demokratskog sistema vlada, izražava se zabrinutost zbog brojnih napada na novinarsku profesionalnu tajnost i zbog činjenice da se ovi napadi dešavaju zbog nepostojanja zakonskog okvira ili kodeksa ponašanja usvojenih od profesionalnih novinarskih udruženja koji predstavljaju uvjet za poštivanje profesionalne novinarske tajnosti od svih zvaničnih institucija, u kojima će biti obuhvaćeni i svi izuzeci, odnosno ograničenja“. Rezolucija o povjerljivosti novinarskih izvora i državnih službenika na neotkrivanje informacija, Sl. gl. EZ C 44/34 od 14. 02. 1994.

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.1994.044.01.0019.01.ENG, očitano 19. 03. 2015.

¹⁴ Preporuka R (2000) 7 (bilj. 4), princip 3. Ograničenja prava na neotkrivanje izvora.

¹⁵ Usp. Akcija za ljudska prava: Sloboda izražavanja-zaštita novinarskih izvora, presude Evropskog suda za ljudska prava; Bilten I: Zaštita novinarskih izvora, http://www.hraccion.org/?page_id=7534, očitano 29. 04. 2015.

temeljaca slobode medija. Bez takve zaštite izvori bi se mogli plašiti da pomažu medijima u informiranju javnosti. Kao posljedica toga, osnovna uloga medija kao čuvara demokratije mogla bi biti narušena i negativno uticati na sposobnost štampe da pruži tačne i pouzdane informacije“.

Uz ovo ide i preporuka da državni organi u pribavljanju dokaza trebaju u što većoj mjeri prikupljati i koristiti tzv. „alternativne“ dokaze, odnosno one koji ne otkrivaju novinarske izvore informacija, a koji – i pored toga – mogu ispuniti svoju svrhu: da se nešto dokaže kao činjenica ili navod. U spomenutim Preporukama Komiteta ministara Vijeća Evrope, u preporuci broj 6, o presretanju komunikacije, nadgledanju, sudskim pretresima i konfiskaciji imovine, govori se o mjerama i aktivnostima koje se ne bi trebale primjenjivati, a koje se odnose na poslovne ili privatne odaje, stvari ili korespondencije novinara, odnosno njihovih zaposlenih, ili ličnih podataka u vezi s novinarskim poslom. Sudske vlasti koje naređuju pretres ili konfiskaciju imovine trebaju ograničiti naredbe tako da se vodi računa o neotkrivanju izvora informacija, a organi koji pretres provode trebaju poštivati tu naredbu i povjerljivost izvora u svojoj pretrazi, kao i članove 8 i 10 EKLJP. Konkretnije, pretraga treba biti ograničena na materijale koji *ne sadrže informaciju koja identificira izvor*.

Još jedan slučaj relevantan za problem zaštite izvora informacija odnosi se na belgijske novinare Roemen i Schmit¹⁶ koji su objavili informaciju, koja se bazirala na dokumentu iz Zemljišno-knjižnog ureda, da je jedan od ministara osuđen za utaju poreza. Uslijedio je komentar da je takvo ponašanje sramno, jer dolazi od javnih lica koje trebaju služiti za primjer, te da treba platiti oko 2.500 eura. Osim pretresa mjesta stanovanja i mjesta rada novinara, istražitelj je naredio i pretres ureda advokata koji je zastupao novinare. Nakon što su iscrpljeni svi „domaći pravni lijekovi“ novinari Roemen i Schmit obratili su se Evropskom sudu za ljudska prava koji je pretres domova i ureda novinara ocijenio kao kršenje člana 10 EKLJP i ponovo naglasio važnost zaštite novinarskih izvora informacija kao dio novinarskih sloboda u demokratskim društvima, te podcrtao da potencijalni „hladeći efekat“ – koji može imati svaka naredba za otkrivanje izvora informacija – ne može biti kompatibilna članu 10 EKLJP, osim ako nije opravdana „prevlađujućim interesima javnosti“. Sud je, u ovom slučaju, potvrdio da su pretresi domova i ureda *propisani* belgijskim zakonima radi postizanja legitimnog cilja – održavanja javnog reda i prevencije kriminala, ali i da se objavljeni članak bavio pitanjima od javnog interesa i da vlasti u Luksemburgu nisu dokazale suprotno, ovakve radnje, odnosno ovakva uplitanja u rad novinara, nisu u saglasnosti sa članom 10 EKLJP.

Evropski sud za ljudska prava je, razmatrajući i druge slučajeve postavio određena pravila, odnosno uspostavio određenu praksu. Tako je u slučaju „Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva“¹⁷, Evropski sud za ljudska prava u stavu 37 naveo da je upravo na novinaru da, cijeneći sadržaj informacije, sam procijeni kolika je njena medijska vrijednost, te da: „vrijednost informacije za javnost ili stepen javnog interesa za tu informaciju nisu odlučujući za zaštitu prava novinara da ne otkriju svoje izvore“. Upravo mogućnost novinara da sami donesu sud o tome stoga spada u okvir zaštite slobode novinara zagarantovane članom 10 Konvencije.

¹⁶ <http://merlin.obs.coe.int/iris/2003/5/article2.en.html>, očitano 20. 04. 2015.

¹⁷ [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57974#{"itemid":\["001-57974"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57974#{), očitano 18. 04. 2015.

Također, navodi se da „priroda informacije nije relevantna i može da obuhvata usmene ili pismene izjave, tonske zapise ili slike“¹⁸.

Kada govorimo o načinu prikupljanja informacija, Evropski sud za ljudska prava je, u obrazloženju presude, naveo da se član 10 EKLJP ima primijeniti i na situaciju u kojoj su novine objavile ilegalno prikupljene e-mail poruke razmijenjene između dva političara, a koji su se direktno ticali javne rasprave o temi od ozbiljne važnosti za javnost, čak i uprkos tvrdnjama o pravu na privatnost koje je zaštićeno članom 8 EKLJP¹⁹. Ovim je jasno stavljeno do znanja kolika je važnost zaštite slobode medija!

3. Zaštita novinarskih izvora u bosanskohercegovačkom zakonodavstvu

Ako se sa međunarodnog nivoa spustimo na nivo Bosne i Hercegovine, primijetiti ćemo da su osnovna ljudska prava, fokusirajući se na pravo zaštite novinarskih izvora, deklarativno zaštićena²⁰.

U Ustavu Bosne i Hercegovine, odnosno Anex-u IV Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, cijeli član II posvećen je ljudskim pravima i slobodama i predviđeno je da „nijednim amandmanom na ovaj Ustav ne može se eliminirati, niti umanjiti bilo koje od prava i sloboda iz člana II ovog Ustava, niti izmijeniti ova odredba“²¹. Kroz cijeli član II, počev od člana II/1 „Ljudska prava“ navodi se da će Bosna i Hercegovina i oba njena entiteta osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i sloboda. Nadalje, članom II/2 „Međunarodni standardi“ navodi se da: „Prava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima se direktno primjenjuju u Bosni Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima“. I u narednom, članu II/3 „Katalog prava“, pod tačkom h) navodi se „Sloboda izražavanja“ kao ljudsko pravo i sloboda koju uživaju sva lica na teritoriji Bosne i Hercegovine. Ona, kao i sva ostala ljudska prava i osnovne slobode, uključujući i sva ona zagaranirana međunarodnim sporazumima iz Anexa I Ustava, ne smije podlijegati diskriminaciji po bilo kojem osnovu: „pol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo

¹⁸ [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/translations/serbian/Rec\(2000\)007&ExpMem_sb.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/translations/serbian/Rec(2000)007&ExpMem_sb.pdf), očitano 18. 04. 2015.

¹⁹ On the Road to more transparency: Acces to information under Article 10 ECHR by Dirk VOORHOOF: - ECtHR Decision 16 june 2009, Case no. 38079/06 Jonina Benediktsdottir v. Iceland; ECtHR Grand Chamber 12 January 1999, Case no. 29183/95, Fressoz and Roire v. France and ECtHR 19 December 2006, Case no. 62202/00, Radio Twist v. Slovakia, <http://journalism.cmpf.eu.eu/discussions/transparency-access-to-information-article-10-echr/>, očitano 19. 03. 2015.

²⁰ T. Vogel, *Izvyještaj o slobodi i integritetu medija Zapadnog Balkana – Aktuelna dešavanja*, s. 6: “Većina zemalja u Zapadnom Balkanu imaju pristojne pravne mehanizme da obezbijede slobodu medija – ali u praksi, mnoge odredbe ostaju mrtvo slovo na papiru sve dok su politički interesi u sukobu s njihovim implementiranjem. Kao primjer treba uzeti Bosnu i Hercegovinu, koja ima neke od najjačih zakona i institucija koji štite slobodu medija u regionu, koji su usvojeni sa međunarodnom podrškom (i povremenim pritiskom). Uprkos tome, ambijent je težak i pun izazova (...)“. <http://balkanfund.org/media-freedom-and-integrity-in-the-western-balkans-recent-developments-2/>, očitano 29. 04. 2015.

²¹ Ustav Bosne i Hercegovine, čl. X 2 Ljudska prava i osnovne slobode, <http://www.oscebih.org/dejtonski-mirovni-sporazum/HR/annex4.htm>, očitano 30. 04. 2015.

mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost s nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status²².

Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine, u dijelu II „Ljudska prava i osnovne slobode“, u članu 2 Federacija se obavezuje osigurati primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u dokumentima, među kojima je i Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenih protokola, te svih prava navedenih u stavu 1, u kojem se pod tačkom (1) izričito navode sloboda govora i štampe. U Ustavu Republike Srpske se, slično prethodno navedenim odredbama, navodi da se njeno ustavno uređenje temelji na garantiranju i zaštiti ljudskih sloboda i prava u skladu s međunarodnim standardima, te se navodi da su svi građani ravnopravni u slobodama, pravima, jednaki pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, spol, jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovijest, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, imovinsko stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo. Kada govorimo o slobodi izražavanja i slobodi medija, u članu 26 zajamčena je sloboda štampe i drugih sredstava javnog informiranja, a cenzura štampe i drugih vidova javnog obavještanja je zabranjena.

Dakle u Ustavu Bosne i Hercegovine i ustavu oba entiteta Bosne i Hercegovine propisana je i navedena opredijeljenost i nedvosmislena odlučnost u poštivanju ljudskih prava i osnovnih sloboda svih građana naše države, a posebno svih prava i sloboda zagarantiranih EKLJP, pa samim tim i njenog člana 10, dakle slobodu djelovanja medija kao, kako je više puta naglašeno, garanta svakog demokratskog društva. Opredijeljenost za poštivanje svih prava i sloboda, pa posebno i prava i sloboda medija i samim tim i novinara, može se vidjeti i iz drugih dokumenata usvojenih u parlamentima u Bosni i Hercegovini, u skladu s odredbama ustava po kojima su ovlašteni donositi takve vrste dokumenata. Tako je, na primjer, Parlament Federacije Bosne i Hercegovine, ili preciznije, Dom naroda tog zakonodavnog tijela donio Deklaraciju o slobodnom novinarstvu²³, 2008. godine. Deklaracijom se naglašava da je kvalitetno i pravovremeno informiranje temelj svakog naprednog demokratskog društva – kakvo bosanskohercegovačko svakako želi da bude (ili postane), te se najoštrije osuđuju svi postupci koji za cilj imaju uskraćivanje prava javnosti da bude informirana o svim relevantnim pitanjima u Bosni i Hercegovini. Također, izražava se važnost postojanja slobodnih i nezavisnih medija koji imaju pravo istraživati rad vlasti i političkih stranaka i koji garantuju pravo javnosti da bude potpuno informirana o pitanjima koja je zanimaju. Oštro se osuđuju sve vrste pritiska na novinare u vršenju profesionalnih obaveza, te osuđuje trend povećanja ograničenja novinarskih sloboda u procesu informiranja javnosti, uključujući i slučajeve praćenja novinara, te neopravdanog nadgledanja njihovog komuniciranja. Također, svaka zloupotreba slobode i nezavisnosti medija i novinara, kao i njihovog prava pristupu informacijama, oštro se osuđuje.

Što se tiče ostalih pozitivnih propisa koji reguliraju ovu materiju, pa bar i djelomično, treba se osvrnuti i na entitetske zakone i propise Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine o zaštiti od klevete, ali i spomenuti novi Zakon o javnom redu i miru Republike Srpske.

²² Ustav Bosne i Hercegovine, čl. II 4 Nediskriminacija, http://www.oscebih.org/dejtonski_mirovni_sporazum/HR/annex4.htm, očitano 30. 04. 2015.

²³ Deklaracija o slobodnom novinarstvu, Sl. n. FBiH 24/08, <http://sluzbenilist.ba/>, očitano 25. 03. 2015.

Zakon o zaštiti od klevete FBiH²⁴, Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske²⁵, kao i Zakon o zaštiti od klevete Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine²⁶, zakoni su koji na gotovo identičan način uređuju građansku odgovornost za štetu nanесenu klevetom, odnosno štetu nanесenu „ugledu fizičkog ili pravnog lica iznošenjem ili pronоšenjem izražavanja²⁷ neistinitih činjenica identifikovanjem tog pravnog ili fizičkog lica trećem licu“. Ovim se želi postići da zaštita prava na slobodu izražavanja kao jednog od osnova demokratskog društva. Tim se ne treba samo voditi računa o „sadržaju izražavanja“, već i o načinu na koji su ona iznesena: „pravo na slobodu izražavanja štiti sadržaj izražavanja, kao i način na koji je iznesen i ne primjenjuje se samo na izražavanja koja se smatraju pohvalnim ili neuvredljivim, nego i na izražavanja koja mogu uvrijediti, ogorčiti ili uznemiriti“. I ovim zakonima se osigurava da sredstva javnog informiranja, kao posmatrači i prenosioci informacija javnosti, u demokratskom procesu imaju značajnu ulogu, ali se ipak i oni, odnosno sva lica – od autora preko urednika do pravnih lica koja „oklevetaju“, odnosno prenesu „neistinite činjenice“ kako je to definirano u nekim od prvih članova zakona – smatraju odgovornim i za njih su predviđene sankcije. Ipak, jasno se štite novinarski izvori informacija! Tako se, u sva tri zakonska propisa definira zaštita povjerljivih izvora informacija (razlike u tekstu svode se na jezičke ili nomotehničke):

„1 Novinar i drugo fizičko lice koje je redovno ili profesionalno uključeno u novinarsku djelatnost traženja, primanja ili saopćavanja informacija javnosti, koje je dobilo informaciju iz povjerljivog izvora ima pravo da ne otkrije identitet tog izvora. Ovo pravo uključuje i pravo da ne otkrije bilo koji dokument ili činjenicu koji bi mogli razotkriti identitet izvora, a naročito usmeni, pismeni, audio, vizuelni ili elektronski materijal. Pravo na neotkrivanje identiteta povjerljivog izvora nije ni pod kakvim okolnostima ograničeno u postupku koji se vodi u smislu ovog zakona.

2 Pravo na neotkrivanje identiteta povjerljivog izvora ima i svako drugo fizičko lice koje učestvuje u postupku u smislu ovog zakona, a koje kao rezultat svog profesionalnog odnosa sa novinarom ili drugim licem u smislu stava 1 ovog člana, sazna identitet povjerljivog izvora informacija“²⁸.

Dio člana 1 EKLJP koji govori o slobodi mišljenja, primanja i prenošenja informacija i ideja „bez miješanja javne vlasti“ vjerovatno je najproblematičniji jer u praksi proizvodi najveće probleme. Za razliku od zakona od klevete - kojima je namjera osigurati lijek, odnosno zaštitu, kada god postoje činjenice koje pobijaju uvrede koje su povrijedile reputaciju određenog lica, „uvreda“ – kako je to predviđeno jednim drugim zakonskim propisom – ne podliježe činjeničnom dokazivanju. U ovom trenutku govorimo o Zakonu o zaštiti javnog reda i mira

²⁴ Zakon o zaštiti od klevete, Sl. n. FBiH 19/03, <http://www.sluzbenilist.ba>, očitano 25. 03. 2015.

²⁵ Zakon o zaštiti od klevete RS,

http://www.bhnovinari.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=175%3Azakon-o-zatiti-od-klevete-republike-srpske&catid=67%3Azakoni-i-pravila&Itemid=243&lang=bs, očitano 25. 03. 2015.

²⁶ Zakon o zaštiti od klevete Brčko Distrikta BiH, <http://skupstinabd.ba/ba/zakoni/ba/zakon-o-zatiti-od-klevete.html>, očitano 25. 03. 2015.

²⁷ Zakon o zaštiti od klevete Federacije BiH, čl. 4; Zakon o zaštiti od klevete RS, čl. 3; Zakon o zaštiti od klevete Brčko Distrikta BiH, čl. 4: „izražavanje - svaka izjava, a naročito svaki usmeni, pismeni, audio, vizuelni ili elektronski materijal bez obzira na sadržaj, oblik ili način iznošenja ili pronоšenja“.

²⁸ Zakon o zaštiti od klevete Federacije BiH, čl. 9; Zakon o zaštiti od klevete RS, čl. 10; Zakon o zaštiti od klevete Brčko Distrikta BiH, čl. 9.

Republike Srpske usvojenom početkom 2015. godine²⁹. Kako se, u skladu s ovim zakonom, pod „uvredom“ podrazumijeva „uzrokovanje osjećaja fizičke prijetnje ili bola među građanima, na način da vrijeđa drugo lice na političkoj, religioznoj ili etničkoj osnovi“, može se desiti da se pod nju podvedu i činjenice (dakle, istinite tvrdnje) koje su od javnog interesa³⁰!

Definicija „uvreda“ nije jasna i nedovoljno je precizna, a čak i ne isključuje izjave date u sferi političkih govora i debata ili u sferi koja je od interesa za javnost. U svjetlu prakse Evropskog suda za ljudska prava, ovakva definicija bi se mogla naći pod lupom, a naročito dio koji se tiče vrijeđana drugih na političkoj osnovi³¹. Ranije je već naglašeno da sloboda izražavanja, odnosno pravo na slobodu izražavanja, ne obuhvata i ne štiti samo „općeprihvaćene“ oblike izražavanja, već i one koje bi se mogle podvesti pod šokantne, uvredljive i neprijatne ili mogu narušiti uspostavljeni red. U svojoj preporuci 1897 iz 2010. godine, o poštivanju slobode medija Evropsko vijeće navodi: „(...) zakoni o kleveti i uvredi ne smiju se koristiti da utišaju kritičke komentare i ironiju u medijima. Ugled, odnosno reputacija nacije, vojske, historijskih ličnosti ili religije ne može i ne smije se štiti zakona o kleveti i uvredi. Vlade i parlamenti moraju jasno i otvoreno odbiti pogrešne navode o „probuđenom nacionalnom interesu“ usmjerenom protiv rada novinara (...)“. Također je u EKLJP jasno propisano da sva ograničenja slobode izražavanja moraju biti jasno definirana. Ovaj zakonom nije izišao u susret tom zahtjevu i ostvaljneo je policiji da tumači i procjenjuje da li je počinjen prekršaj. Evropski sud za ljudska prava donio je nekoliko odluka u kojima je navedeno da sve spomenute iznimke odnosno propisana ograničenja moraju biti striktno tumačena, te da se države moraju pobrinuti da sve restrikcije u pogledu slobode izražavanja moraju biti proporcionalne cilju koji se želi postići, s obzirom da pravo na slobodu izražavanja „predstavlja jedan od kamena temeljaca svakog društva“.

Iz svega proizilazi da definicija „uvrede“ data Zakonom o javnom redu i miru najvjerojatnije ne bi mogla proći test *predvidljivosti i pristupačnosti*, s obzirom da je korištena terminologija kojom se ograničava sloboda govora suviše općenita, a „njihov otvoreni karakter daje tužiocima i sudijama skoro neograničenu moć za suzbijanje online izražavanja“³².

Iako se mediji danas, pored zakonodavne, sudske i izvršne vlasti, smatraju četvrtim stubom demokratije – jer im je uloga da kontroliraju vlast u ime javnosti, često se želi učiniti upravo suprotno – vlast ne želi kritiku i želi kontrolisati i dozirati informacije koje mediji saopćavaju javnosti. Sagledavajući širu sliku, a čemu će više riječi biti u nastavku, donošenju Zakona o javnom redu i miru Republike Srpske prethodio je pretres poslovnih prostorija pravnog lica „InterSoft“ d.o.o., vlasnika i osnivača informativnog internet portala „Klix.ba“, odnosno objavljivanje „afere“ telefonskog razgovora u kojem, navodno, premijerka Republike Srpske razgovara sa drugim, nepoznatim, licem o „kupovini“ glasova određenih poslanika u Narodnoj skupštini tog entiteta. Pretresom poslovnih prostorija, provedenom po Naredbi za pretres

²⁹ Zakon o javnom redu i miru Republike Srpske, usvojen u Narodnoj skupštini Republike Srpske 05. 02. 2015.

³⁰ Kodeks za štampu i online medije, čl. 1: „Interes javnosti, u značenju ovog kodeksa, definisan je kao postupak i/ili informacija kojima je namjera pomoći javnosti u donošenju ličnog mišljenja i odluka o pitanjima i događajima, uključujući i napore otkrivanja krivičnog djela i/ili prekršaja, te spriječiti zavođenje javnosti nekom izjavom ili postupkom pojedinca ili organizacije“.

http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=218&Itemid=9, očitano 21. 04. 2015.

³¹ U pojedinim zemljama, poput Austrije, Belgije, Danske, Francuske, Njemačke, Grčke Italije, Holandije, Portugala, Rumunije, Španije i Švedske postoje i na snazi su Zakoni kojima se regulira „uvreda“, ali se dosta rijetko primjenjuju, obzirom da je Evropski sud za ljudska prava donosio odluke da oni krše slobodu izražavanja.

³² Vogel (bilj. 20), s. 13.

Općinskog suda u Sarajevu, pokušalo se doći do izvora objavljene informacije. Imajući u vidu razlog i vrijeme za donošenje Zakona, cilj donošenja je jasan. Ipak, ostaje da se vidi kakav će biti njegov utjecaj, odnosno koliko će ovaj zakon zaista negativno uticati na slobodu izražavanja svih, a naročito novinara koji mogu doći u situaciju oklijevanja da koriste svoje zakonsko pravo zbog straha pred mogućim reperkusijama.

Ako se prisjetimo odredbe člana 10 stava 2 EKLJP³³ u kojem se navodi da ostvarivanje prava na slobodu izražavanja *može podlijegati određenim formalnostima, odnosno uvjetima ili ograničenjima, ali isključivo onima predviđenim zakonom i neophodnim radi očuvanja određenih interesa ili vrijednosti društva*, kao što su nacionalna sigurnost, teritorijalni integritet, sprječavanje nereda ili zločina, zaštite zdravlja, morala, ugleda ili prava drugih, sprečavanje širenja povjerljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva, onda se nameće i pitanje koji se od prethodno navedenih interesa (ako ijedan) nastojao zaštititi oduzimanjem (konfiskacijom) i djelomičnim uništavanjem³⁴ informatičke, telekomunikacione i druge elektronske opreme i materijala internet portala, odnosno otkrivanjem izvora informacija. To jasno pokazuje i kasniji razvoj događaja, odnosno donošenje odluke Vanraspravnog vijeća Općinskog suda u Sarajevu kojom je uvažena žalba da Naredba za pretres nije donesena u skladu sa relevantnim standardima koje je *Evropski sud za ljudska prava uspostavio u oblasti zaštite prava na slobodu izražavanja*. O „jasnoj nezakonitosti“ pretresa izjasnila se i Vlada Federacije Bosne i Hercegovine 4. februara 2015. godine, prihvatajući Izvještaj podnesen od entitetskih ministarstava pravde i unutrašnjih poslova.

Upravo slučaj „Klix“, potaknuo je širu raspravu o istinskoj slobodi medija i pravu na slobodu izražavanja, ali i zaštiti novinarskih izvora informacija. Na 3. sjednici Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH, održanoj 5. januara 2015. godine, poslanik Denis Bećirović je smatajući važnim da se iskaže senzibilitet i postigne konsenzus: „(...) u ovom najvišem zakonodavnom organu Bosne i Hercegovine naspram ove problematike (...)“, pokrenuo raspravu o pritiscima na slobodu informiranja i slobodu medija u Bosni i Hercegovini s posebnim osvrtom na policijski pretres i blokiranje redakcije portala „Klix.ba“. Slušajući raspravu, te i čitajući stenogram³⁵ sa rasprave o pomenutoj temi jasno je da postoji potpun konsenzus o neophodnosti slobode medija i da postoji i želja i potreba da se i iz Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine pošalje jasna poruka da je sloboda medija, sloboda nezavisnog, profesionalnog, istinitog informiranja u Bosni i Hercegovini nešto što je temelj svakog demokratskog društva, pa tako bosanskohercegovačkog. Također, istaknuto je i da slobode medija nema bez zaštite izvora informacija, te da je u ovom slučaju: „(...) udareno na tu temeljnu garanciju slobode medija, i

³³ Čl. 10 st. 2 EKLJP: „2 Ostvarivanje ovih sloboda, budući da uključuje obaveze i odgovornosti, može podlijegati takvim formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili sankcijama predviđenim zakonom i koje su neophodne u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, sprječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja i morala, ugleda ili prava drugih, sprječavanja širenja povjerljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva”.

³⁴ Vogel (bilj. 20), s. 12.

³⁵ Stenogram rasprave 3. sjednice Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH, održane 05. 01. 2015, (5. tačka Dnevnog reda, *Pritisci na slobodu informiranja i slobodu medija u Bosni i Hercegovini s posebnim osvrtom na policijski pretres i blokiranje redakcije portala „Klix.ba”*), https://www.parlament.ba/sadrzaj/plenarne_sjednice/predstavnicki_dom/default.aspx?wsrid=35&wsid=1037&langT ag=bs-BA&pril=b, očitano 21. 04. 2015.

oni nisu poklekli, oni nisu odali izvor (...)“³⁶, ali i da se treba razmotriti kako unaprijediti postojeću zakonsku regulativu kako bi se u budućnosti ovakve situacije spriječile. Da je ovo tema o kojoj će se još govoriti u prilog idu i zaključci usvojeni nakon provedene rasprave u kojima se, između ostalog, zadužuje Vijeće ministara Bosne i Hercegovine da sačini i na razmatranje dostavi cjelovitu informaciju o pojavama pritisaka i zastrašivanja medija (u našoj zemlji), te da se najmanje dva puta godišnje pripremaju i na razmatranje Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine dostavljaju informacije o stanju i slobodi medija u Bosni i Hercegovini.

U svjetlu želje Bosne i Hercegovine da što prije prilagodi svoje zakonodavstvo evropskoj pravnoj stečevini i krene putem integracija u Evropsku uniju, neophodno je da se medijima i njihovoj zaštiti počne pridavati veći značaj. Mediji, ne samo da imaju vrlo važnu ulogu u procesu pristupanja Evropskoj uniji i stvaranja osjećaja jedinstva sa ostatkom EU prostora, već je „sloboda medija ključno mjerilo napredovanja Bosne i Hercegovine ka Evropskoj uniji“³⁷. Dakle, o medijima se treba povesti računa ne samo zbog uloge medija u procesu obavještanja, informiranja i pripremanja javnosti za članstvo u EU budući da bi nedostatak adekvatnih informacija u dogledno vrijeme mogao dovesti do izgradnje pogrešnih mišljenja u javnosti o EU integracijama i oslabiti podršku građana ka članstvu, već i sa aspekta konačnog poštivanja EKLJP (koju naša država, čini se, ima tendenciju kršiti sa više aspekata).

Svakako treba imati na umu da su zakoni doneseni kako bi se uspostavila pravila za određena stanja i situacije, te kako bi se uspostavljena pravila poštovala. Inače su i najbolji zakoni besmisleni i ostaju, slobodno govoreći, mrtvo slovo na papiru. „Zaštita izvora od ključnog je značaja za istraživačko novinarstvo te je zadržavanje radi razgovora, ispitivanje i pritisak na zaposlene u medijima da otkriju svoje izvore jednostavno neprihvatljivo (...). Trend narušavanja slobode medija mora biti zaustavljen“³⁸.

4. Primjeri pritisaka na medije u Bosni i Hercegovini i regionu

4.1. Bosna i Hercegovina i slučaj „Klix.ba“

Kako je naprijed i navedeno, Ustavom Bosne i Hercegovine i Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, novinarima u Bosni i Hercegovini je zagarantirano pravo na slobodu istraživanja, a uživaju pravo i na slobodu govora i štampe prema Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine i Ustavu Republike Srpske. Jasno i nedvosmisleno, novinari imaju i pravo da ne otkriju identitet izvora informacija, kako je propisano zakonima o kleveti.

³⁶ Rasprava Š. Džaferovića sa 3. sjednice Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH, održane 05. 01. 2015. (5. tačka Dnevnog reda, *Pritisci na slobodu informiranja i slobodu medija u Bosni i Hercegovini s posebnim osvrtom na policijski pretres i blokiranje redakcije portala „Klix.ba“*), https://www.parlament.ba/sadrzaj/plenarne_sjednice/predstavnicki_dom/default.aspx?wsrid=35&wsid=1037&langT ag=bs-BA&pril=b, očitano 21. 04. 2015.

³⁷ Izjava A. McGuffie, glasnogovornika Delegacije Evropske unije i specijalnog predstavnika EU u BiH, <http://www.klix.ba/vijesti/bih/mcguffie-delegacije-eu-i-eusr-pomno-prate-desavanja-u-vezi-s-pretresom-klixa/141230011>, očitano 21. 04. 2015.

³⁸ Izjava D. Mijatović, predstavnice Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi za slobodu medija i razvoj medija u svih 57 zemalja OSCE-a, <http://www.klix.ba/vijesti/bih/osce-pretres-klix-ba-predstavlja-jasan-napad-na-prava-novinarana-na-zastitu-izvora/141229106>, očitano 21. 04. 2015.

Zakonodavstvo BiH čak i ne predviđa izuzetke kada bi se i po određenim uvjetima ovo pravo moglo prekršiti, npr. u okviru krivičnog postupka ili zbog nacionalnog interesa. U svrhu zaštite izvora informacija, novinari se ne mogu ni saslušati kao svjedoci u krivičnom postupku³⁹, jer bi svojim iskazom mogli povrijediti dužnost čuvanja profesionalne tajne, osim ako su oslobođeni te dužnosti posebnim propisom ili izjavom lica u čiju je korist ustanovljeno čuvanje tajne, kako je propisano Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine.

Međutim, praksa zaštite novinarskih izvora informacija u Bosni i Hercegovini je zabilježila ozbiljan presedan krajem decembra 2014. godine, počevši najprije policijskim „informativnim razgovorom“ na koji su u Banju Luku pozvani novinari informativnog internet portala „Klix.ba“, a zatim i policijskim pretresom poslovnih prostorija pravnog lica „InterSoft“ d.o.o., osnivača i vlasnika istog internet portala i oduzimanjem određene IT i ostale opreme.

Informativni internet portal „Klix.ba“ je 15. novembra 2014. godine objavio audio snimak na kojem, navodno, predsjednica Vlade Republike Srpske Željka Cvijanović govori o „kupovini“ glasova određenih zastupnika u Narodnoj skupštini Republike Srpske kako bi se konstituirala parlamentarna većina. U bosanskohercegovačkoj javnosti je ovaj snimak općepoznat kao slučaj *Dva papka*, kako su nazvani zastupnici u pomenutom snimku. Dok je javnost očekivala *poduzimanje zakonskih mjera vezanih za sadržaj snimka*, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske i Specijalno tužilaštvo Republike Srpske su, uglavnom, poduzimali konkretne mjere na otkrivanju *počinitelja krivičnog djela neovlaštenog prisluškivanja i tonskog snimanja izvršenog na štetu premijerke Cvijanović*.

4.1.1. „Informativni“ policijski razgovor i pretres prostorija „Klix.ba“

Nakon objave snimka razgovora Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske je 3. decembra 2014. radi identificiranja izvora audio snimka, pozvalo novinare internet portala „Klix.ba“ na višesatni *informativni razgovor* u Banju Luku. Kako novinari nisu otkrili izvor informacija, Specijalno tužilaštvo Republike Srpske je uputilo zahtjev za pravnu pomoć Kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajeva (Federacija Bosne i Hercegovine) na osnovu Zakona o pravnoj pomoći i službenoj saradnji u krivičnim stvarima između Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine⁴⁰. Nakon davanja pismene saglasnosti postupajućeg tužioca, Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajeva je zahtjev prosljedilo Općinskom sudu u Sarajevu, a sudija za prethodni postupak izdao i potpisao Narebu za pretres (poslovnih prostorija pravnog lica „InterSoft“ d.o.o., osnivača i vlasnika informativnog internet portala „Klix.ba“)⁴¹, u skladu s članom 67 (Naredba za pretresanje) i članom 79 (Naredba za oduzimanje predmeta) Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine.

Pravni osnov za izdavanje Naredbe za pretres je postojanje osnovane sumnje da je izvršeno krivično djelo člana 174 stav 1 Krivičnog zakona Republike Srpske (Neovlašteno prisluškivanje i tonsko snimanje), za koje je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine. Pri

³⁹ Zakon o krivičnom postupku BiH, čl. 82; Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH, čl. 96; Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, čl. 147; Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta BiH, čl. 82.

⁴⁰ Zakon o pravnoj pomoći i službenoj saradnji u krivičnim stvarima između Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH, Sl. gl. BiH 13/02.

⁴¹ Naredba Općinskog suda u Sarajevu br. 65 OK 477433 14 KPP od 24. 12. 2014.

tome, a kako će naknadno tek biti utvrđeno, izdata Naredba *nije sadržavala ni minimum konkretnog obrazloženja koji se ogleda u vjerovatnosti da će se predmeti ili tragovi, odnosno učinitelj ili saučesnik u izvršenju krivičnog djela pretresom pronaći*. Nadalje je navedeno da je organ koji provodi istragu u konkretnom predmetu Specijalno tužilaštvo Republike Srpske, koje je svoju nadležnost zasnovalo na Zakonu o suzbijanju organizovanog i najtežih oblika privrednog kriminala⁴². Potrebno je pritom skrenuti pažnju da je, u skladu s podjelom nadležnosti, pitanje suzbijanja organizovanog kriminala u nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine, a ne kantona, te federalni, a ne kantonalni organi traže/pružaju saradnju na osnovu pomenutog zakona.

Naredbom o pretresu je, osim pretresa prostorija: „(...) naređeno pretresanje i pokretnih stvari – kompjuterskih sistema, uređaja za pohranjivanje kompjuterskih i elektronskih podataka i privremeno oduzimanje ovih predmeta na kojima je izvršeno pohranjivanje spornog snimka i podataka u vezi sa istim, kao i mobilnih telefonskih aparata koji se zateknu u posjedu osumnjičenih Šimić Daria (direktora internet portala 'Klix.ba', op.a.) i Hadžiahmetović Jasmina (glavnog i odgovornog urednika internet portala 'Klix.ba', op.a), a svrha navedenog pretresanja je pronalaženje i privremeno oduzimanje izvornog originalnog materijala (audio i video zapisa) sa memorijskim nosačem tog zapisa (CD, USB stick i sl.), to jeste, snimka razgovora predsjednice Vlade Republike Srpske Željke Cvijanović koji je objavljen 15. novembra 2014. godine na informativnom portalu 'Klix.ba', kao i pronalaženje i privremeno oduzimanje tehničkih uređaja kojima je moguće izvršiti neovlašćeno prisluškivanje i tonsko snimanje, pronalaženje i izuzimanje posebnih softvera koji služe za audio i video montažu, kao i pronalaženje i izuzimanje logova lica koja su posjetila navedeni portal i izvršila preuzimanje navedenog snimka radi daljeg umnožavanja i objavljivanja, te prepis sadržaja elektronske pošte osumnjičenih lica za period od početka novembra 2014. godine do dana izdavanja Naredbe“⁴³.

Sedmosatni pretres poslovnih prostorija pravnog lica „InterSoft“ d.o.o., odnosno internet portala „Klix.ba“, obavljen je 29. decembra 2014. godine. Tada su, kako je i navedeno, oduzeti hard diskovi svih redakcijskih računara, CD-ovi, USB stickovi, laptopi, lični mobilni telefoni, dokumenti, bilješke novinara itd. Pretres su obavili policijski službenici Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo (u daljem tekstu: MUP KS) i Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske (u daljem tekstu: MUP RS), odnosno službenici jednog kantonalnog MUP-a Federacije Bosne i Hercegovine i službenici entitetskog MUP RS-a, na osnovu Zakona o pravnoj pomoći i službenoj saradnji u krivičnim stvarima između Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. Ipak, u skladu sa pomenutim Zakonom, stvarnu nadležnost za obavljanje pretresa imali su *isključivo* policijski službenici MUP KS-a, dok su policijski službenici MUP RS-a mogli prisustvovati provođenju službenih radnji.

I pored toga, novinari i ostali uposlenici pretresanog pravnog lica tvrdili su da je došlo do kršenja Zakona, s obzirom na to da su i pripadnici MUP RS-a aktivno poduzimali potrebne službene radnje tokom pretresa. Ispred zgrade u kojoj se nalaze prostorije internet portala „Klix.ba“ dogodio se i incident, u kojem je službenik MUP RS-a odgurnuo jednog od prisutnih foto-

⁴² Zakon o suzbijanju organizovanog i najtežih oblika privrednog kriminala, Sl. gl. RS 79/07.

⁴³ Rješenje Općinskog suda u Sarajevu, br. 65 0 K 477433 15 Kv od 05. 01. 2015, s. 1. Dostupno na <http://www.klix.ba/vijesti/bih/procitajte-sta-o-pretresu-klixa-pise-u-odluci-vijeca-opcinskog-suda-u-sarajevu/150106109>, očitano 31. 03. 2015.

reportera. Incident su snimile kamere brojnih televizijskih ekipa koje su sve vrijeme pratile pretres.⁴⁴

4.1.2. Odluka po žalbi – naknadno utvrđena nezakonitost

Nekoliko dana nakon izvršenog pretresa, konkretnije 5. januara 2015. godine, Vanraspravno vijeće Općinskog suda u Sarajevu uvažilo je Žalbu izjavljenu povodom privremenog oduzimanja predmeta po naredbi Općinskog suda u Sarajevu koju su podnijele pravne zastupnice Daria Šimića, direktora internet portala „Klix.ba“ i Jasmina Hadžiahmetovića, glavnog i odgovornog urednika internet portala „Klix.ba“ i naložilo vraćanje privremeno oduzetih predmeta. Sud je u Obrazloženju Rješenja konstatirao da se u uloženoj žalbi osnovano ističe da sudija za prethodni postupak nije, prilikom izdavanja Naredbe za pretres, preispitao uvjete kojima se zadire u prava zagwarantirana EKLJP a koji se tiču zasnovanosti na zakonu, legitimnom cilju, neophodnosti i proporcionalnosti, te da Naredba ne sadrži obrazloženje osnova ni svrhu pretresa!

Također, u Obrazloženju se ističe da sudija za prethodni postupak u izdatoj Naredbi nije uzeo u obzir praksu Evropskog suda za ljudska prava, niti član 72 Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine. Naime, pomenutim članom je propisano da Naredba mora sadržati jasan opis stvari – predmeta pretresa, a Naredba koja je izdata sadrži odluku *o privremenom oduzimanju svih predmeta pronađenih* u objektu u kojem se obavljao pretres, a koji se mogu dovesti u vezu sa krivičnim djelom. Ovakva Naredba ne samo da nije u saglasnosti sa Zakonom o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, nego je suprotna i s Preporukama Vijeća Evrope donesenim u svrhu dalje zaštite izvora informacija, a o kojima je više riječi bilo u početku, od kojih jedna jasno navodi da se prikupljaju alternativni dokazi koji mogu poslužiti istoj svrsi – dokazivanja počinjenja određenog djela, ali da se isto čini i prilikom pretresa, ako već do njega dođe.

4.1.3. Organi vlasti o slučaju „Klix.ba“

Slučaj pretresa „Klix.ba“ je izazvao veliku pažnju domaće i regionalne javnosti, medija, ali i bosanskohercegovačke vlasti. O njemu se raspravljalo u državnom parlamentu, kako je ukratko već i predstavljeno, kao i na sjednici Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, a bio je i predmet analize Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo.

Ponovimo, Predstavnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine je, na 3. sjednici održanoj 15. januara 2015. godine, raspravljao o pritisku na slobodu informiranja i slobodu medija u Bosni i Hercegovini sa posebnim osvrtom na policijski pretres i blokiranje redakcije portala „Klix.ba“. Tada su usvojeni zaključci kojima je, pored ostalog, Predstavnički dom zadužio Vijeće ministara Bosne i Hercegovine da najkasnije u roku od 30 dana dostavi na razmatranje cjelovitu informaciju o pojavama pritiska i zastrašivanja medija u Bosni i Hercegovini te ga, dalje, obavezao (kao i druge nadležne institucije u Bosni i Hercegovini) da, najmanje dva puta godišnje, *obavezno pripreme i Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine dostave informaciju o stanju i slobodi medija u BiH*.⁴⁵ Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, ni

⁴⁴ Usp. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/policija-pretresa-bh-portal-klixba-1>, očitano 31. 03. 2015.

⁴⁵ Zapisnik i stenogram 3. sjednice Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH, održane 05. 01. 2015. (tačka 5. *Pritisici na slobodu informiranja i slobodu medija u Bosni i Hercegovini s posebnim osvrtom na policijski*

četiri mjeseca nakon ove sjednice Predstavničkog doma, *nije* dostavilo traženu informaciju o pojavama pritiska i zastrašivanja medija u BiH.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je dan nakon obavljenog pretresa zadužila Federalno ministarstvo pravde i Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova da osnuju radnu grupu koja će izraditi analizu svih događaja i utvrdi zakonitost i opravdanost postupanja nadležnih organa. Radna grupa je dostavila Izvještaj o dešavanjima vezanim za pretres prostorija pravnog lica „InterSoft“ d.o.o. vlasnika i osnivača informativnog internet portala „Klix.ba“, koji je Vlada Federacije Bosne i Hercegovine usvojila na 150. sjednici, 4. februara 2015. godine. U Izvještaju je zaključeno da je: „(...) provođenje postupka za izdavanje i izvršenje Naredbe za pretres poslovnih prostorija pravnog lica „InterSoft“ d.o.o., vlasnika i osnivača informativnog internet portala „Klix.ba“, bilo očigledno nezakonito i suprotno standardima zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda što je konstatovano i pravosnažnom sudskom odlukom, tj. rješenjem Općinskog suda u Sarajevu“⁴⁶. Od svih zaključaka Radne grupe za analizu zaštite novinarskih izvora u Bosni i Hercegovini najznačajniji je onaj koji se odnosi na utvrđivanje autentičnosti snimka: „(...) Teza kako je cjelokupni postupak u ovom slučaju pokrenut, između ostalog, sa ciljem utvrđivanja autentičnosti spornog snimka na kojem je, navodno, neovlašteno snimljena i premijerka Republike Srpske gospođa Željka Cvijanović, također ne stoji, jer se sporni snimak mogao vještačiti i u formi u kojoj je objavljen. Naime, istražne organe ništa nije spriječavalo da javno dostupan tehnički snimak podvrgnu stručnoj ekspertizi bez da se poduzimaju represivne mjere i radnje prema medijskoj kući i novinarima koji su imali zakonsko pravo da štite svoje izvore informacija“⁴⁷.

O spornom pretresu prostorija pravnog lica „Intersoft“ d.o.o. Sarajevo očitovano se 16. februara 2015. godine i Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo, koje je provodilo istragu i utvrđivalo okolnosti pod kojim je taj pretres obavljen i da li su ovlaštena službena lica postupila u skladu sa Naredbom Općinskog suda Sarajevo, za koju je dana 5. januara utvrđeno da je nezakonita. Tužilaštvo je zaključilo sljedeće: „(...) Pretres i ulazak u prostorije portala Klix.ba su obavila službena lica na način određen naredbom i u skladu sa Zakonom, a naredba je u vrijeme pretresa bila legitimna. Činjenica što je ista odlukom suda utvrđena manjkavom, te pretres na osnovu takve Naredbe naknadno utvrđen nezakonitim, za posljedicu ima procesne posljedice koje se ogledaju u ništavosti preduzete radnje. Način i postupak pretresanja nije doveo do učinjenja nekog krivičnog djela, s tim da bi u daljem radu ovlaštenim službenim licima trebalo ukazati na propuste prilikom vršenja procedure pretresanja u cilju poboljšanja rada i obaveza sačinjavanja planova internih akata sa ciljem preciznijeg vođenja načina pretresanja“⁴⁸.

---

pretres i blokiranje redakcije portala „Klix.ba“, https://www.parlament.ba/sadrzaj/plenarne_sjednice/predstavnicki_dom/default.aspx?wsrid=35&wsid=1037&langT ag=bs-BA&pril=b, očitano 21. 04. 2015.

⁴⁶ Izvještaj Radne grupe, koju je formiralo Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova i Federalno ministarstvo pravde, o dešavanjima vezanim u vezi sa pretresom prostorija pravnog lica „InterSoft“ d.o.o., vlasnika i osnivača informativnog internet portala „Klix.ba“, s. 8.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ Saopćenje za javnost Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo od 16. 02. 2015, <http://kt-sarajevo.pravosudje.ba/>, očitano 16. 04. 2015.

4.1.4. Reakcija zaštitnika novinarskih sloboda

Bosanskohercegovački mediji, domaća i evropska novinarska udruženja jednoglasno su osudili pretres internet portala „Klix.ba”. Predstavnicu za slobodu medija Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi, Dunja Mijatović, nekoliko puta je reagirala povod ovog slučaja: „Pretres Klix.ba je jasan napad na slobodu medija i pravo novinara na zaštitu izvora u Bosni i Hercegovini”⁴⁹. Prema mišljenju stručnjaka za medijsko pravo Mehmeda Halilovića, pravo na zaštitu novinarskih izvora je temeljno pravo medija. Bez toga nema slobodnih medija, a bez slobodnih medija nema demokratskog društva. „U ovom konkretnom slučaju, Specijalno tužilaštvo Republike Srpske štiti samo određene ličnosti i funkcionere, a ne štiti pravo javnosti da dobije informacije koje su mediji dužni i obavezni da objavljuju”⁵⁰.

4.2. Makedonija i slučaj „Kezarovski”

Sloboda izražavanja novinara u Makedoniji u centru je pažnje evropskih novinarskih udruženja i zaštitnika novinarskih sloboda posljednjih nekoliko godina, a najviše zbog aktuelne afere, navodnog, prisluškivanja građana među kojima su i novinari, te slučaja „Kezarovski”.

Opoziciona stranka Socijaldemokratski savez Makedonije od februara 2015. godine je optužila makedonskog premijera Nikolu Gruevskog i direktora Uprave za sigurnost i kontraobavješavanje Saska Mijalkova za, navodno, neovlašteno prisluškivanje više od 20 hiljada osoba, od kojih je stotinu novinara, inače kritičara vlasti, zatim za direktnu vezu između vlasti i pravosuđa kao i za političku manipulaciju medijima. Opozicija je do sada nekoliko puta na konferencijama za novinare objavljivala, navodne, prisluškivane razgovore. Aferi je, pored ostalog, prethodilo hapšenje i krivično gonjenje Tomislava Kezarovskog, novinara skopskih dnevnih novina „Nova Makedonija”.

Kezarovski je u januaru 2015. godine pravomoćno osuđen na dvogodišnju kaznu zatvora zbog toga što je u jednom novinarskom članku, objavljenom 2008. godine u magazinu „Reporter 92”, navodno, otkrio identitet zaštićenog svjedoka u slučaju ubistva. Kezarovski je tada citirao interni policijski izvještaj koji je „procurio” do njega. Svjedok je kasnije odbio svjedočiti protiv optuženih za ubistvo i oni su oslobođeni optužbi. Vlasti su tvrdile da je članak koji je Kezarovski objavio utjecao na sud. Međutim, isti svjedok ubistva je u februaru 2013. godine na sudu priznao da je dao lažni iskaz pod pritiskom policije i da nije imao status zaštićenog svjedoka sve do 2010. godine, odnosno pune dvije godine nakon objavljivanja spornog članka.

Iako je članak objavljen 2008. godine, njegov autor je lišen slobode tek u maju 2013. godine. Medijski praćeno hapšenje izvele su specijalne policijske snage, a Kezarovski je sljedećih pet mjeseci proveo u kućnom pritvoru. U oktobru 2013. nepravomoćno je osuđen na četiri do pet godina zatvora. Kezarovski je tvrdio da je stvarni razlog njegovog hapšenja otkrivanje identiteta lica koje mu je dostavilo policijski izvještaj, odnosno njegovog izvora informacija.

Osim toga, u trenutku hapšenja, novinar je istraživao slučaj osnivača i vlasnika najpopularnijeg političkog sedmičnika „Fokus” Nikole Mladenova, koji je poginuo u misterioznoj saobraćajnoj

⁴⁹ Raid against Klix.ba a clear attack on media freedom and journalists’ right to protect sources in Bosnia and Herzegovina, <http://www.osce.org/fom/133056>, očitano 18. 03. 2015.

⁵⁰ Intervju sa M. Halilovićem povodom pretresa internet portala „Klix.ba”, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/policija-pretresa-bh-portal-klixba-1>, očitano 18. 03. 2015.

nesreći dva mjeseca ranije. Apelacioni sud u Skoplju je 16. januara 2015. potvrdio osuđujuću presudu, ali je kaznu zatvora sa četiri po godine smanjio na dvije godine i odlučio da Kezarovski ostatak kazne provede u zatvoru. Policija ga je istog dana uvečer odvela u zatvor. Hapšenje i zatvaranje makedonskog novinara, u državi čiji je cilj da postane članica Evropske unije, alarmiralo je tijela za zaštitu novinarskih sloboda. Različita novinarska udruženja, poput Udruženja novinara Makedonije, Evropske federacije novinara i Reportera bez granica, oštro su kritizirala policijsko-sudski slučaj i tražila oslobađanje Kezarovskog. Kritikama su se pridružili i Međunarodno udruženje književnika PEN i OSCE-ova predstavica za slobodu medija Dunja Mijatović koja je makedonskim vlastima poručila da: „(...) Krivično gonjenje novinara zbog njihovog novinarskog rada krši osnovno ljudsko pravo na slobodu izražavanja”⁵¹. Ukupni utjecaj slučaja „Kezarovski” bio je tema brojnih izvještaja i javnih debata: „(...) uglavnom u svjetlu kreiranja kulture opreza ili čak straha među novinarima, urednicima i vlasnicima medija. Njegov rezultat može biti sputano istraživačko novinarstvo i promocija samocenzure u medijima”⁵².

4.3. Represivni progon novinara u Sloveniji

4.3.1. Pregled

U Sloveniji nije zabilježen pretres prostorija nekog medija, ali su novinari podvrgnuti drugom obliku pritiska koji se direktno ili indirektno odnosi na pravo na slobodu izražavanja i zaštitu novinarskih izvora. Ovdje se u posljednjih godinu dana vodi niz krivičnih postupaka, ili istraga, protiv novinara. To je posljedica izmijenjenog krivičnog zakonodavstva. U Sloveniji su, naime, 2008. godine, u vrijeme kada je Janez Janša bio predsjednik Vlade, a njegova desničarska Slovenska demokratska stranka (SDS) predvodila vladajuću koaliciju u slovenskom Parlamentu, usvojene izmjene i dopune Krivičnog zakona.

Najznačajnije izmjene odnose se na objavljivanje tajnih podataka (član 260). Prema ranijim odredbama Krivičnog zakona (koje su bile na snazi od 1997. do 2008.) „objavljivanje službene tajne predstavljalo je krivično djelo „osim u slučaju kada se službena tajna objavi u cilju da se javnosti otkriju nepravilnosti u organiziranju, radu i rukovođenju službe i ako objavljivanje nema štetnih posljedica za državu”.

U Krivičnom zakonu iz 2008. godine⁵³ „objavljivanje službene tajne” je promijenjeno u „objavljivanje tajnih podataka”, a navedeni izuzetak je izbrisan.

4.3.2. Krivično gonjenje novinara zbog objavljivanja tajnih podataka

Zajednička karakteristika krivičnog gonjenja ili saslušavanja četiri novinara jeste da su istraživali jačanje rasističkih i neonacističkih pokreta u Sloveniji, prikrivanje povezanosti između tih pokreta i političkih stranaka, manipulaciju izvještajima o tim pojavama i ulozi Slovenke

⁵¹ Izjava D. Mijatović, predstavnice OSCE za slobodu medija i razvoj medija u svih 57 zemalja OSCE-a, <http://www.osce.org/node/107265>, očitano 19. 03. 2015.

⁵² FYR Macedonia: Journalist Kezarovski sentenced to two years in prison for alleged reveal of identity of a secret witness, <http://www.fairpress.eu/blog/2015/01/20/fyr-macedonia-journalist-kezarovski-sentenced-two-years-prison-alleged-reveal-identity-secret-witness/>, očitano 30. 04. 2015.

⁵³ Krivični zakon Republike Slovenije, Sl. l. RS 55/2008.

obavještajno-sigurnosne agencije.⁵⁴ Novinari, novinarska i druga udruženja smatraju da je krivično gonjenje novinara u Sloveniji zbog onoga što kažu ili napišu, kršenje osnovnog ljudskog prava – prava na slobodu izražavanja.

Prvi sudski postupak protiv novinara počeo je u januaru 2015. godine protiv Anuške Delić, novinarkе dnevnog lista „Delo”. Ona je u novembru i decembru 2011. godine, nekoliko dana prije parlamentarnih izbora, u tri novinarska članka pisala o postojanju veze između Janšine stranke SDS i članova slovenske ekstremne neonacističke grupe „Blood & Honour”, u kojima je objavila i podatke koje je u okviru obavljanja nadzora i aktivnosti praćenja krajnjih desničara u Sloveniji prikupila Slovenska obavještajno-sigurnosna agencija (SOVA). Optužnica Delićevu tereti za krivično djelo objavljivanja tajnih podataka, za koje je predviđena kazna zatvora do tri godine. Osim novinarkе Delić, u istom sudskom postupku optužen je i bivši direktor SOVA-e Sebastjan Selan, zbog toga što nije pokrenuo istragu i krivično gonjenje zbog „curenja” informacija iz Agencije.

Novinarka Delić izjasnila se da nije kriva za krivično djelo za koje se tereti i utvrdila da je sudski postupak politički motiviran i da predstavlja: „(...) napad na slobodu medija i na ustavno pravo na slobodu izražavanja”. Prema njenom mišljenju, u svojim novinarskim člancima, upozorila je „da ekstremna desnica djeluje iz zasjede i da je informacije objavila u korist javnosti”.⁵⁵ Novinarka, također, tvrdi da nije vidjela niti čitala nijedan dokument Slovenske obavještajno-sigurnosne agencije, da nije bila obaviještena o tome da posjeduje podatke kojima raspolaže SOVA, te da je imala deset lica kao izvore informacija čiji identitet neće otkriti. U vezi sa slučajem Delićeve reagiralo je i Evropsko udruženje novinara, koje je pozvalo na povlačenje svih optužbi protiv novinarkе, jer je dužnost novinara da izvještavaju o pitanjima koja su od interesa za javnost. Pri tome su dodali da novinari moraju biti zaštićeni od krivične odgovornosti zbog objavljivanja takvih informacija. O slučaju novinarkе Delić obavijestili su i predstavnike Evropske komisije i Evropskog parlamenta.⁵⁶

I novinar slovenske državne televizije Erik Valenčič, osumnjičen je da je počinio isto krivično djelo koje se na teret stavlja novinarki Delić – objavljivanje tajnih podataka prema članu 260. Krivičnog zakona. Valenčič, autor dokumentarne emisije „Koalicija mržnje” na Televiziji Slovenija je 2012. godine, objavio faksimile Izvještaja SOVA-e o aktivnostima ekstremne desnice u Sloveniji. Na saslušanju u Specijalnom državnom tužilaštvu koje je obavljeno isti dan kada je počelo suđenje novinarki Delić (28. januara 2015), Valenčič se branio šutnjom, kako ne bi otkrio svoje izvore informacija. Osim toga, zbog korupcije pravomoćno osuđeni predsjednik SDS-a Janez Janša je na svom Twitter profilu dan prije saslušanja u Specijalnom državnom tužilaštvu (27. februara 2015.) objavio tri Valenčičeve fotografije i novinara nazvao „potencijalnim teroristom”. Janša je objavu naslovio na američku obavještajnu agenciju CIA i izraelsko Ministarstvo vanjskih poslova i na engleskom jeziku napisao: „Budite svjesni potencijalnog teroriste Erika Valenčiča”.

⁵⁴ Mirovni inštitut protestira proti preganjanju novinarjev, dostupno na <http://www.delo.si/novice/slovenija/protest-mirovnega-instituta-proti-preganjanju-novinarjev.html>, očitano 14. 03. 2015.

⁵⁵ Anuška Delić na sodišču, Erik Valenčič zaslišan na tožilstvu, <http://www.delo.si/novice/kronika/anuska-delic-na-sodiscu-erik-valencic-zaslišan-na-tožilstvu.html>, Anuška Delić: Ovadba je politično motivirana, <http://www.rtvlo.si/crna-kronika/anuska-delic-ovadba-je-politico-motivirana/355056>, očitano 17. 03. 2015.

⁵⁶ *Ibid.*

Zbog objave tajnih podataka krivično se terete i dvoje novinara dnevnog lista „Dnevnik“, Meta Roglič i Peter Lovšin. Oni su u martu 2013. godine objavili članak o krizi u SOVA-i. Jasno je da su objavljene informacije došle iz obavještajnih izvora, o čemu je SOVA pokrenula krivičnu istragu protiv novinara i oni su podvrgnuti policijskom ispitivanju.

4.3.3. Krivično gonjenje novinara zbog klevete

U slovenskom zakonodavstvu kleveta još uvijek predstavlja krivično djelo i sankcionirana je Osamnaestim poglavljem Krivičnog zakona (Krivična djela protiv časti i ugleda, čl. 158-166.). Na osnovu tih odredbi, krivično se gone i novinari dnevnog lista „Dnevnik“ Primož Cirman i Tomaž Modica. Na teret im se stavlja da su u objavljenom novinskom članku oštetili čast i ugled Agencije za sigurnost konkurencije, njenog direktora i jednog službenika, objavljivanjem članka pod naslovom „U pitanju sve odluke Andreja Kraška?“.

Kada se govori o „pretežnijem“, odnosno „prevladajućem“ javnom interesu, spomenuti slučajevi iz Slovenije su zanimljivi i zbog toga što su propisi Bosne i Hercegovine koji se odnose na tajne podatke i njihovo objavljivanje slični slovenačkim. Četiri krivična zakona koji su na snazi u Bosni i Hercegovini definiraju „protivpravno pribavljanje tajnih podataka“ i njihovu „neovlaštenu upotrebu“, što predstavlja krivično djelo. Zakon o zaštiti tajnih podataka⁵⁷ regulira „protivpravnost pribavljanja tajnih podataka.“ Naime, Zakon decidno navodi ko ima pristup tajnim podacima određenog stepena, a u članu 10 propisuje da i „svi građani BiH koji dođu u posjed ili steknu uvid u tajne podatke, na način koji nije protivpravan, preuzimaju obavezu čuvanja podataka koji su tajni“. Krivični zakoni u Bosni i Hercegovini niti Zakon o zaštiti tajnih podataka ne predviđaju izuzetke objavljivanja tajnih podataka, pa ni u slučajevima kada postoji pretežnji javni interes.

Možda bi se, upravo poučeni iskustvom iz Slovenije, nadležni organi trebali pozabaviti temom zaštite novinarskih izvora informacija, kada god to nalaže „pretežnji“ javni interes? Na određeni način, to se pokušalo učiniti, u jednom malom segmentu, Zakonom o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama Bosne i Hercegovine.⁵⁸ Međutim, sama činjenica da je ovaj Zakon usvojen samo na državnom nivou i da se odnosi samo na zaposlene u institucijama Bosne i Hercegovine, dovoljno govori. Pokušaji da se usvoje zakoni na istu temu na entitetskom nivou, u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, su (zasada) propali.

5. Preporuke i Zaključak

Sa aspekta naše zemlje, te (ne)potpunih odredaba zakona na svim nivoima vlasti i iz različitih oblasti, postoji potreba da se prava i slobode novinara na fer i nepristrasno izvještavanje poštuju i da pritisci na njihov rad prestanu, uključujući i pritiske na odavanje izvora informacija. Stoga bi, kao polazna osnova za dalji rad i napredniju zaštitu:

⁵⁷ Zakon o zaštiti tajnih podataka, Sl. gl. BiH 54/05 i 12/09.

⁵⁸ Zakon o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama Bosne i Hercegovine, Sl. gl. BiH 100/13.

- u najkraćem mogućem vremenu trebalo pristupiti izradi izmjena i/ili dopuna postojećih zakona, radi uspostave što bolje zaštite slobode medija, sa posebnim osvrtom na prava novinara – naročito u pogledu zaštite izvora informacija;
- pristupiti izradi i usvajanju zakona koji reguliraju status lica koja prijavljuju korupciju na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini;
- staviti van snage konkretne zakonske propise koji, na bilo koji način, ograničavaju prava i slobode novinara (ali i ostalih građana, bez obzira na zanimanje);
- pristupiti ujednačavanju odredbi različitih zakona, u smislu zaštite prava novinara i novinarskih sloboda, a posebno sa aspekta zaštite izvora informacija;
- jasno definirati zaštitu izvora u pogledu informacija za čije objavljivanje postoji „pretežnji javni interes“ (za ovo postoji osnova u presudama Evropskog suda za ljudska prava);
- kada je to u funkciji zaštite javnosti i javnih, nacionalnih interesa jasno definirati sve izuzetke u smislu zaštite izvora informacija kako bi se uspostavila usaglašenosti sa EKLJP u pogledu izuzetaka koji moraju biti jasno i nedvosmisleno propisani, kako bi se omogućilo svim zainteresiranim stranama da predvide eventualne posljedice određene akcije;
- istražiti i sankcionirati sve dosadašnje pokušaje i učinjene pritiske na novinare, te spriječiti sve buduće pokušaje da dođe do ograničavanja njihovih prava;
- implementirati Zaključke usvojene na 3. sjednici Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine o obavezi Vijeća ministara BiH, posebno Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine, da pripremi i dostavi na razmatranje Predstavničkom domu informaciju o pojavama pritisaka i zastrašivanja novinara;
- osigurati da Vijeće ministara i druge nadležne institucije, najmanje dva puta godišnje dostavljaju informaciju o stanju i slobodi medija u Bosni i Hercegovini.

U svim prethodnim poglavljima skrenuta je pažnja na najznačajnije dokumente koji uspostavljaju i štite pravo na slobodu izražavanja, govora, medija i zaštite novinarskih izvora informacija. Također, predstavljeni su i najznačajniji slučajevi vođeni pred Evropskim sudom za ljudska prava, koji predstavljaju jednako važan izvor prava i osiguravaju tumačenje odredbi najvažnijih međunarodnih dokumenata iz ove oblasti. No, svjedoci smo da se prava i slobode krše i to, najčešće, na vrlo grub način. Razlog je zaštite vladajućih stranaka ili lica koja na neki način vrše javnu vlast.

Sloboda medija i sloboda izražavanja su osnovna ljudska prava i uživaju, odnosno moraju uživati, najveći stepen zaštite. Slobodni mediji su, kako je više puta i naglašeno, jedan od osnovnih stubova demokratije i svakog društva koje teži dostizanju najviših demokratskih vrijednosti, a slobodnih medija nema bez zaštite lica koja im osiguravaju pravovremene i istinite informacije i njihove informante. Rješenju se mora težiti u što potpunijoj zaštiti, kako kroz zakonodavstvo, tako i kroz praksu. Prethodni redovi su upravo i inspirirani takvom potrebom.